

AVRUPA'YA ULAŞAN ALTERNATİF ENERJİ NAKİL HATTI: TRANS ANADOLU DOĞAL GAZ BORU HATTI PROJESİ

Cemal KAKIŞIM

Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
cemal.kakisim@erdogan.edu.tr

Özet

Doğal gaz, Avrupa Birliği (AB) genelinde en fazla tüketilen enerji kaynakları arasından petrolden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Yeterli rezervlere sahip olmayan AB, doğal gaz tüketimini çeşitli ülkelerden karşılamaktadır. Tedarikçi ülkeler arasında yer alan Rusya, AB ülkelerinin doğal gaz talebinin önemli bir kısmını tek başına karşılamaktadır. Özellikle Baltık, Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri açısından Rusya en büyük tedarikçi ülkedir. Bu ülkeler doğal gaz ithalatının neredeyse tamamına yakınına Rusya'dan karşılamaktadır. Bu ithalat bağımlılığı ise AB enerji arz güvenliği açısından belirsizliklerin artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle AB, Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltmak ve tedarikçi ülke çeşitliliğinin arttırmak için Hazar Bölgesi doğal gaz kaynaklarına yönelmiştir. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP), Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının AB ülkelerine ulaştırılması için geliştirilen projelerden biridir. TANAP ile Azerbaycan doğal gazı Türkiye üzerinden AB ülkelerine ulaştırılacaktır. Bu çalışmada genel olarak TANAP'ın AB enerji arz güvenliği açısından ortaya çıkaracağı etkiye değinilmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde AB ülkelerinin doğal gaz tüketimi ve ithalatı incelenecektir. İkinci bölümde TANAP ilgili bilgilere yer verilecek ve son bölümde tedarikçi ülke olarak Azerbaycan'ın doğal gaz potansiyeli incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Rusya, Enerji Güvenliği, Doğal Gaz, TANAP

Abstract

After oil, natural gas is in the second place among the most consumed energy sources in the European Union (EU). The EU, which does not have sufficient reserves, meets its natural gas consumption from various

countries. Russia, which is among the supplier countries, meets a significant part of the natural gas demand of the EU countries. Especially, Russia is the biggest supplier country for Baltic, East and South Europe countries. These countries meet nearly all of their natural gas import from Russia. This import dependence causes the increase of uncertainty in terms of the security of the EU's energy supply. That's why, the EU has turned to the Caspian Region's natural gas sources to reduce natural gas dependency on Russia and to increase the diversity of supplier countries. Trans Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) is one of the projects developed to transport Caspian Region's energy sources to the EU countries. Azerbaijan's natural gas will be transported to the EU countries via Turkey with TANAP. In this study, it generally refers to impact of TANAP in terms of the EU's energy supply security. In the first chapter of the study, the EU countries's natural gas consumption and imports will be examined. In the second chapter, the information about TANAP will be included and the natural gas potential of Azerbaijan as the supplier country will be examined in the last section.

Keywords: European Union, Russia, Energy Security, Natural Gas, TANAP

Giriş

Petrol ve kömür kullanımının neden olduğu çevre kirliliğinin endişe verici boyutlara ulaşması ve nükleer enerji santrallerinin güvenilirliğine yönelik endişelerin artması, 2000'li yıllarla birlikte AB'nin doğal gaz tüketiminin hızla artmasına neden olmuştur. Avrupa'da bu artış talebi karşılayacak yeterli doğal gaz rezervlerinin bulunmaması ise doğal gaz ithalat bağımlılığındaki artışı beraberinde getirmiştir. Doğal gazın tedarik edildiği ülkeler arasında Rusya'nın öne çıkması ise AB açısından bazı güvenlik risklerinin doğmasına neden olmuştur. AB'nin Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığının hızla artması ve Ukrayna krizlerinde tecrübe edildiği gibi Rusya'nın AB ülkelerine ulaşan doğal gaz akışını sınırlandırması, AB'nin alternatif tedarikçi ülke arayışını hızlandırmıştır. Bu kapsamda fosil enerji kaynakları açısından zengin Hazar Bölgesi, AB için alternatifi olabilecek bölgeler arasında öne çıkmıştır. Bölge ülkeleri arasında yer alan Azerbaycan ise AB

ülkelerine doğal gaz sağlayacak en önemli ülkelerden biri haline gelmiştir.

AB, Hazar Bölgesi doğal gaz kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırmak için Güney Gaz Koridoru Projesi'ni (GGK) geliştirmiştir. Bu kapsamda öncelikle Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi gündeme getirilmiş ancak bu proje, tedarikçi ülkeler açısından yaşanan belirsizlikler nedeniyle hayata geçirilememiştir. Bu başarısız girişimin ardından Türkiye ve Azerbaycan'ın öncülüğünde TANAP gündeme getirilmiş ve tarafların kararlı tutumları sayesinde projenin inşaa aşaması başlatılmıştır. Ancak GGK'nın en büyük kısmını oluşturan TANAP'a fiiliyatta doğal gaz sağlayan tek ülkenin Azerbaycan olması, hattın yeterliliği ve AB'nin doğal gaz arz güvenliğine katkısı açısından soru işaretlerine neden olmuştur.

Çalışmada genel olarak TANAP'ın AB'nin enerji arz güvenliği açısından ortaya çıkaracağı etkiye değinilmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde AB ülkelerinin doğal gaz tüketimi ve doğal gaz ithalatı incelenecektir. İkinci bölümde TANAP ilgili bilgilere yer verilecek ve son bölümde tedarikçi ülke olarak Azerbaycan'ın doğal gaz potansiyeli incelenecektir. Çalışmada, Azerbaycan'ın tek tedarikçi ülke olarak kalması durumunda, TANAP'ın AB'nin geneli için yeterli olamayacağı ancak güzergâh ülkeler ve hattın ilk aşamada faydalanacak ülkelerin doğal gaz ihtiyacını karşılamada ve bu ülkelerin Rusya'ya olan ithalat bağımlılığını sınırlandırmada etkili olacağı sonucuna varılmıştır.

AB'nin Doğal Gaz Görünümü ve Enerji Arz Güvenliği

Önemli ölçüde doğal gaz ithalatına bağımlı olan ve doğal gaz tüketimi 2016 yılında 428,8 milyar metreküpe ulaşan AB, ABD'den sonra küresel doğal gaz tüketiminde ikinci sırada yer almaktadır.¹ AB ülkeleri arasında en fazla doğal gaz tüketimi

---

¹ British Petroleum, "BP Statistical Review Of World Energy June 2017", 66th Edition, 2017, s. 29.

Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa, Hollanda ve İspanya’da gerçekleşmektedir.² Geleceğe yönelik yapılan tahminlere göre AB genelinde doğal gaz tüketiminin artış göstermesi beklenmektedir. 2025 yılında 523 milyar metreküp olarak gerçekleşmesi düşünülen tüketiminin, 2035 yılında 554 milyar metreküpe ulaşacağı yönünde tahminler yapılmaktadır.³

AB, doğal gaz ithalatını boru hatları vasıtasıyla veya LNG olarak (deniz yoluyla) birçok tedarikçi ülkeden karşılamaktadır. Bu tedarikçi ülkeler arasında yer alan Rusya, AB tarafından yayınlanan istatistiklere göre 2016 yılında Avrupa’nın toplam doğal gaz ithalatının %38,2’sini tek başına karşılamıştır.⁴ AB’nin yaklaşık 429 milyar metreküp olan toplam doğal gaz tüketiminin, 178,3 milyar metreküpü Rusya’dan tedarik edilmiştir.⁵ Rusya’dan en fazla doğal gaz ithal eden AB ülkeleri sırasıyla Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa’dır. Özellikle Almanya Rusya’nın en fazla doğal gaz ihraç ettiği ülkedir.⁶ Ancak Rusya bu ülkeler açısından tek tedarikçi ülke değildir. Norveç, Cezayir ve Libya bu ülkelere doğal gaz ihraç eden diğer tedarikçi ülkelerdir. Ayrıca Afrika ve Ortadoğu’da yer alan birçok ülkeden de LNG olarak doğal gaz tedarik edebilmektedirler.⁷

Batı Avrupa ülkeleri dışında diğer üye ülkeler, tedarikçi ülke açısından yeterli seçeneğe sahip değildir. Rusya’ya oldukça yakın olan Baltık, Balkan ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri, önemli ölçüde Rusya’nın doğal gaz ihracatına bağımlı durumdadır. Estonya,

² British Petroleum, a.g.m., s. 12.

³ Nord Stream, Natural Gas and The European Energy Market, Fact Sheet, 2013 <https://www.nord-stream.com/download/document/190/?language=en>.

⁴ Eurostat, “EU Imports of Energy Products-Recent Developments”, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments

⁵ Gazprom Export, “Gas Supplies to Europe”, <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>

⁶ Gazprom Export, a.g.m.

⁷ British Petroleum, a.g.m., s. 34.

Finlandiya, Litvanya, Slovakya, Letonya, Slovenya, Bulgaristan, Polonya, Romanya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan doğal gaz tüketimlerinin %75'den fazlasını Rusya'dan karşılamaktadır. Bu oran, bazı dönemlerde %100'e ulaşabilmektedir.⁸ Aşağıdaki tabloda⁹, Orta ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık ülkelerinin Rusya'nın doğal gaz ithalatına olan bağımlılığı gösterilmektedir. Tabloda bu ülkelerin 2013 yılındaki doğal gaz tüketimine ve bu tüketimin ne kadarının Rusya'dan karşılandığına yer verilmiştir. Tabloya göre Baltık ve Güney Doğu Avrupa ülkelerinin doğal gaz tüketiminin, diğer AB ülkelerine göre oldukça sınırlı miktarlarda gerçekleştiğini görebiliriz. Ancak doğal gaz tüketimi 3 milyar metreküpe bile ulaşamayan bu ülkeler, doğal gaz ithalatı açısından neredeyse tamamıyla Rusya'ya bağımlı durumdadır.

Tablo: Baltık, Orta ve Güney Doğu Avrupa Ülkelerinin Doğal Gaz Tüketimi

Orta Avrupa Ülkeleri	2013 Yılındaki Doğal Gaz Talebi	2013 Yılında Rusya'dan İthal Edilen Doğal Gaz
Avusturya	8,53	4,79
Çek Cumhuriyeti	8,47	7,27
Slovakya	5,81	5,06
Polonya	18,31	11,87
Macaristan	9,28	5,52
Toplam	50,40	34,51
Baltık Ülkeleri		
Estonya	0,68	0,64
Letonya	1,73	1,01
Litvanya	2,71	2,21
Finlandiya	3,48	3,11
Toplam	8,60	7,08

⁸ Eurostat, "EU Imports of Energy Products-Recent Developments",

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments)

[explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments).

⁹ Ralf Dickel, v.d., "Reducing European Dependence on Russian Gas", The Oxford Institute for Energy Studies, 2014, s. 10.

Güney Doğu Avrupa Ülkeleri	2013 Yılındaki Doğal Gaz Talebi	2013 Yılında Rusya'dan İthal Edilen Doğal Gaz
Makedonya		
Bosna Hersek	0,19	0,18
Bulgaristan	2,59	2,67
Sırbistan	2,52	1,84
Yunanistan	3,84	2,39
Toplam	9,30	7,17

Kaynak: Tablo, Reducing European Dependence on Russian Gas¹⁰ isimli çalışmadaki veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Baltık ve Güney Doğu Avrupa ülkelerinin Rus doğal gaz ithalatına önemli ölçüde bağımlı olması, enerji arz güvenliği açısından bazı riskleri beraberinde getirmektedir. Bu risklerin en önemlisi Rusya'nın doğal gaz akışında kesintiye gitme olasılığıdır. Bu kapsamda Rusya ve Ukrayna arasında 2006 ve 2009'da yaşanan siyasi krizler ve son olarak 2014'de Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonucu yaşanan kriz, enerji ürünlerine kesintisiz fiziki erişim sağlama noktasında AB için ciddi tehlikeler ortaya çıkmıştır. Rusya'da AB ülkelerine ulaşan doğal gaz akışı, transit ülke konumundaki Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan bu krizlerde çoğu kez kesintiye uğramıştır. İki ülke arasında en son yaşanan krize, 22 Kasım 2013 tarihinde Rusya yanlısı Ukrayna hükümetinin devrilerek yerini Batı yanlısı yönetimin devralması ile başlayan ve Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla son bulan olaylar neden olmuştur. Siyasi gerilimin tırmanmasıyla Rusya, Ukrayna'nın doğal gaz borcunu ödememesi nedeniyle doğal gaz kesintisine gidebileceğini on sekiz AB ülkesine mektupla bildirmiştir.¹¹ Bu enerji krizlerden olumsuz etkilenen AB ise tedarikçi ülke olarak Rusya'ya karşı güvenini

¹⁰ Ralf Dickel, a.g.m., s. 10.

¹¹ Erdal Tanas Karagöl-Salihe Kaya, Energy Supply Security and The Southern Gas Corridor (SGC), Foundation For Political, Economic and Social Research, Analysis, 2014, S. 108, s. 10

kaybetmiş ve doğal gaz arz güvenliğini sağlamak için, alternatif güzergâh ve tedarikçi ülke arayışını hızlandırmıştır.

Enerji arz güvenliği konusunda karşılaştığı zorlukları aşmak için birçok politika geliştiren AB, tedarikçi ülkeleri ve boru hattı güzergâhlarını çeşitlendirmek için Hazar Bölgesi ülkelerine yönelmiştir. AB'nin bu yöndeki en önemli girişimlerinden biri ise GGK projesidir. Avrupa Komisyonu tarafından Kasım 2009'da Yeni İpek Yolu olarak adlandırılan GGK girişimi başlatılmıştır. Bu kapsamda Hazar Bölgesi ve Güney Batı Asya'da yer alan birçok ülkeden boru hatları ile AB ülkelerine doğal gaz taşınması planlanmıştır.¹² Hedef bölgeler arasında Hazar Bölgesi ise bu projenin uygulanacağı ilk alternatif tedarik alanı olarak öne çıkmıştır. Bu kapsamda GGK'nın ilk bölümünü, Azerbaycan doğal gazını Türkiye-Gürcistan sınırına ulaştıracak olan Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP), ikinci bölümünü, tamamı Türkiye topraklarında inşa edilecek olan TANAP ve son bölümünü ise Türkiye-Yunanistan sınırından İtalya'ya uzanan Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) oluşturmuştur.

Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)

GGK'nın en uzun bölümünü oluşturan TANAP, Azerbaycan doğal gazını AB ülkelerine ulaştırmayı hedefleyen ve tamamı Türkiye'de inşa edilecek şekilde geliştirilen bir projedir. TANAP ile Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz doğal gaz sahasının ikinci aşamasında üretilen doğal gazın, Türkiye ve AB ülkelerinin kullanımına sunulması hedeflenmektedir. TANAP için resmi imzalar, Türkiye ve Azerbaycan Enerji Bakanları tarafından 26 Haziran 2012 tarihinde Türkiye'de atılmıştır.¹³ Toplam maliyeti 7 milyar dolar olarak belirlenen ve 2018 yılında tamamlanması planlanan projenin ortakları arasında SOCAR (%58), BOTAŞ (%30)

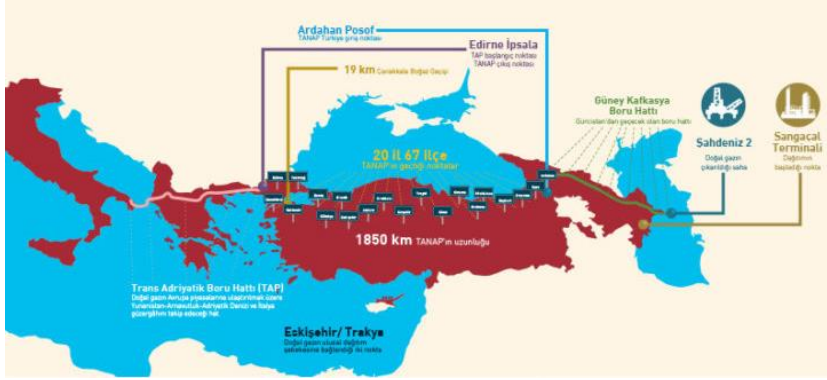
---

¹² Robert Cutler, The Role of The Southern Gas Corridor in Prospects For European Energy Security, Caspian Report, 2014, s. 29

¹³ TANAP, Anlaşmalarımız, <https://www.tanap.com/kurumsal/anlasmalarimiz/>

ve British Petroleum (BP) (%12) bulunmaktadır. 1850 km uzunluğundaki boru hattının 19 km'lik tek deniz geçişini Marmara Denizi oluşturmaktadır.¹⁴

Harita: Güney Gaz Koridoru (TANAP, TAP, SCP)

Kaynak: Natural Gas World

TANAP, daha önce gündeme getirilen enerji nakil hatları gibi sadece proje olarak kalmamış ve hattın inşa çalışmalarına başlanmıştır. Temel atma töreni, 17 Mart 2015 tarihinde Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'ın Cumhurbaşkanı ile Avrupa Komisyonu'nun Enerji Birliği'nden sorumlu başkan yardımcısının katılımıyla Kars'ta gerçekleştirilmiştir.¹⁵ TANAP'ın 2018 yılında tamamlanması ve aynı yıl Türkiye'ye ilk gaz akışının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Hattın 31 milyar metreküp olarak belirlenen toplam doğal gaz taşıma kapasitesine, üç ayrı aşamada ulaşılması planlanmaktadır. 2018 ve 2020 yıllarında faaliyete geçecek ilk aşamayla, 6 milyar metreküp doğal gazın Türkiye'ye, 10 milyar metreküp doğal gazın ise AB ülkelerine teslim edilmesi hedeflenmektedir. Kapasitenin,

¹⁴ TANAP, TANAP Nedir?, <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/>

¹⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, Tanap'ın Temel Atma Töreni Gerçekleştirildi, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=807>

2023 yılında ikinci aşama ile 23 milyar metreküpe ve 2026 yılında üçüncü aşamada 31 milyar metreküpe çıkarılması planlanmaktadır.¹⁶

Harita: Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) ve Diğer Avrupa Ülkeleri ile Planlanan Ara Bağlantıları

Kaynak: [Trans Adriatic Pipeline](#), "TAP at a Glance",

TANAP'ın Türkiye'nin batısında Yunanistan sınırında, inşaat çalışmaları 2020 yılında tamamlanması planlanan TAP ile birleştirilmesi hedeflenmektedir. TANAP ve TAP arasındaki bağlantı gerçekleştirildikten sonra Hazar Bölgesi doğal gazının, Yunanistan'dan sonra Arnavutluk ve İtalya'ya ulaştırılması planlanmaktadır. Ayrıca Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya üzerinden Bulgaristan ve Avusturya ulaşacak ara bağlantı boru hatlarıyla, Azerbaycan doğal gazının Orta ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri ile Balkan ülkelerine ulaştırılması da hedeflenmektedir.¹⁷ Bu kapsamda Bulgaristan-Yunanistan ara bağlantısı ile Balkan ülkelerine, Arnavutluk üzerinden İyonya Adriyatik Boru Hattı ile Karadağ, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'a, İsviçre

¹⁶ TANAP, TANAP nedir?, <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/>.

¹⁷ David Koranyi- Matthew Bryza, "A Tale of Two Pipelines: Why TAP Has Won The Day", Natural Gas Europe, 2013
<http://www.naturalgaseurope.com/southern-corridor-strategic-importance-tap-nabucco>

üzerinden Transit Gaz Boru Hattı ile Almanya ve Fransa'ya ve Trans Avusturya Gaz Boru Hattı ile Avusturya'nın Baumgarten doğal gaz merkezine doğal gazın ulaştırılması için çeşitli projeler geliştirilmektedir.¹⁸

İtalya, güzergâh ülkeler arasında Azerbaycan doğal gazından en fazla istifade edecek ülkelerden biridir. Ülkenin son dönemde yaşadığı doğal gaz kesintileri bu görüşü desteklemektedir. İtalya, Ukrayna ve Rusya arasındaki gerilim ve Libya'da yaşanan iç çatışmalar nedeniyle, doğal gaz kesintileri ile karşı karşıya kalmıştır. 2011 yılında Libya'daki çatışmalar nedeniyle Libya'dan İtalya'ya ulaşan Greenstream Doğal Gaz Boru Hattı'nda kesintiler yaşanmış ve İtalya'ya ulaşan doğal gaz akışı kesilmiştir. Yine 2012 yılında Ukrayna ile artan gerilim nedeniyle Rusya'nın Avrupa ülkelerine artan talebi karşılayamayacağını bildirmesi, İtalya'da enerji arz güvenliği endişesine neden olmuştur.¹⁹ Son dönemde yaşanan enerji krizleri, mevcut enerji nakil hatlarında yaşanacak kesintilerde, GGK'nın İtalya için hem kapasite hem de ekonomik açıdan uygun bir alternatif olabileceğini ortaya koymuştur.²⁰

TANAP'ın etkisinin hissedileceği diğer bir güzergâh ülke, doğal gaz talebinin %80'ini²¹ Rusya'dan karşılayan Yunanistan'dır. TAP'ın inşasının tamamlanarak TANAP ile birleşmesiyle, Yunanistan'ın Rusya'ya ithalat bağımlılığının önemli ölçüde azalması beklenmektedir. Ayrıca Azerbaycan doğal gazının, Yunanistan ve Bulgaristan arasında oluşturulacak ara bağlantı boru hatları ile diğer Avrupa

---

¹⁸ Trans Adriatic Pipeline, "Southern Gas Corridor", <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor>

¹⁹ Antonio Sileo, "The Importance of Tap For Italy Some Scenarios", <http://caspiabarrel.org/az/2014/06/the-importance-of-tap-for-italy-some-scenarios/>

²⁰ Antonio Sileo, a.g.m.

²¹ British Petroleum, a.g.m, s. 34.

ülkelerine ulaştırılacak olması da Yunanistan'ın transit ülke pozisyonunu güçlendirecektir.²²

Yunanistan ve İtalya'nın yanı sıra yukarıda da ifade edildiği gibi, oluşturulacak ara bağlantı boru hatlarıyla Azerbaycan doğal gazının, Orta ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri ile Balkan ülkelerine ulaştırılacak olması, büyük ölçüde Rus doğal gazına bağımlı olan bu ülkelere enerji arz güvenliği açısından önemli kazanımlar sunacaktır.²³ Bu kapsamda Azerbaycan doğal gazının, Güney Doğu Avrupa ülkelerinin enerji pazarlarındaki rekabeti artırması, Rusya'nın bu pazardaki tekeli sınırlandırması ve doğal gaz ithalat fiyatlarını azaltması beklenmektedir.²⁴ İthalat fiyatlarındaki azalışın sadece bu ülkelerle sınırlı olmayıp AB geneline yayılacağı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda TANAP'ın tamamlanarak her yıl 10 milyar metreküp doğal gazın AB doğal gaz pazarına girişiyle, doğal gaz ithalat fiyatlarında her yıl 1000 metreküp başına 2,4 ve 4,81 dolar arasında bir azalış beklenmektedir. Doğal gaz ihracatının 25 milyar metreküpe ulaşmasıyla, fiyatlardaki azalışın 6 ve 12 dolar arasında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.²⁵

Türkiye, Yunanistan ve İtalya'nın yanı sıra diğer Avrupa ülkelerine de doğal gaz sağlama hedefi, TANAP'ın kapasitesinin yeterliliği konusunda soru işaretlerini gündeme getirmektedir. Bu açıdan hattın kapasitesine yönelik AB yetkililerinin de yapmış olduğu açıklamalar dikkat çekicidir. Örneğin AB Komisyonu'nun enerjiden sorumlu eski üyesi Günther Oettinger, TANAP'ın 10 milyar metreküp olan ilk kapasitesine dikkat çekerek, Azerbaycan

---

²² Michael Hoffman, "Interview with Michael Hoffmann: TAP's Role in European Energy Security", *Turkish Policy Quarterly*, Vol.13, No.2, Summer 2014, s. 96.

²³ Emin Akhundzada, "Energy Security in South East Europe: Role of The Southern Gas Corridor", *Italian Institute For International Political Studies(ISPI)Analysis*, 2015, N:282, s. 7.

²⁴ Emin Akhundzada, a.g.m.

²⁵ Mubariz Hasanov, "Economic Benefits of The Southern Gas Corridor", *Caspian Strategy Institute*, 2014, s. 7.

doğal gazını “çerez” olarak nitelendirmiş ve yetersiz bulmuştur.²⁶ Bu durum Azerbaycan’ın dışında TANAP’a doğal gaz sağlayacak alternatif tedarikçi ülke arayışını gündeme getirmiştir.

Doğal gaz rezervleri açısından oldukça zengin olan Hazar Bölgesi’nde tek rezerv sahibi ülke Azerbaycan değildir. Azerbaycan’ın dışında Türkmenistan ve Kazakistan, Hazar Bölgesi’nde önemli miktarda doğal gaz rezervine sahip ülkelerdir. Türkmenistan ve Kazakistan’ın, doğal gaz rezervi açısından zengin olmaları ve Azerbaycan ile Türkiye’ye yakın bir coğrafyada yer almaları, bu ülkeleri TANAP için alternatif tedarikçi ülke haline getirmektedir. Diğer potansiyel tedarikçi ülkeler ise Türkiye’nin güneyinde yer alan, doğal gaz rezervleri açısından zengin İran ve Irak’tır. Ayrıca Doğu Akdeniz’de keşfedilen gaz kaynakları da TANAP için alternatif olabilecek seçenekler arasında yer almaktadır.

Tedarikçi ülke Azerbaycan’ın Doğal Gaz Potansiyeli

Sovyetler Birliği’nin 1991’de dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan ülkelerden biri olan Azerbaycan, bağımsızlık sonrası kendi kaderini belirlemeye ve ülke ekonomisini güçlendirmeye çalışmış ve sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynakları, ekonominin kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır.²⁷ Bağımsızlık sonrası iktidara gelen liderler, petrol kaynaklarının üretime dönüştürülmesi, Batı Pazarlarına ulaştırılması ve enerji sahalarının işletilmesi amacıyla Batılı ülkelerle işbirliği yapılması için çaba harcamıştır.²⁸ Özellikle Haydar Aliyev’in iktidara gelmesiyle yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi, Azerbaycan’ın enerji stratejisinin temelini oluşturmuştur. Bu kapsamda Azerbaycan’ın, Avrupa’ya ve komşu ülkelere enerji kaynaklarını ihraç eden önemli bir tedarikçi ülke olması ve uzun

²⁶ John Roberts, Güney Gaz Koridoru Enerjide Yeni Çözüm, Hazar Raporu, 2013, S.3

²⁷ Rovshan İbrahimov, “Azerbaycan Enerji Politikası: Alternatif Enerji Nakil Hatları Arayışı”, *Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu*, 2012, c. 7, S. 14, s. 128.

²⁸ Gulmira Rzayeva, “The Outlook for Azerbaijani Gas Supplies to Europe: Challenges and Perspectives”, *The Oxford Institute For Energy Studies*, 2015, s. 9.

vadede Orta Asya petrol ve doğal gazının dünya enerji pazarlarına ulaştırılmasında transit bir ülke haline gelmesi hedeflenmiştir.²⁹

Hazar Denizi'nin kıyıdaş ülkelerinden biri olan Azerbaycan, bu hedefleri gerçekleştirebilecek stratejik bir konuma ve potansiyeli her geçen yıl artan enerji kaynaklarına sahiptir. Hazar Denizi'nde kendine ait bölgede ve kara sınırları içerisinde önemli miktarda doğal gaz ve petrol rezervi bulundurmaktadır. Dağınık bir yapıya sahip enerji sahalarında kanıtlanmış yaklaşık 3,35 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır.³⁰ En zengin doğal gaz sahası ise Şah Deniz bölgesidir. Şah Deniz sahasında 1,4 trilyon metreküp doğal gaz rezervinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Ülkenin toplam doğal gaz rezervlerinin ise yeni yapılacak keşiflerle 6 trilyon metreküpe ulaşabileceği belirtilmektedir.³¹

Azerbaycan'ın doğal gaz üretimi sürekli artmaktadır. En belirgin üretim artışı, 2006 yılında Şah Deniz sahasında üretimin başlamasıyla yaşanmıştır. 2006 yılında 6,1 milyar metreküp olan doğal gaz üretimi, 2008 yılında 14,8 milyar metreküpe yükselerek iki katından fazla bir artış göstermiştir. 2016 yılında ise üretim 17,5 milyar metreküpe ulaşmıştır.³² Üretim miktarının, Şah Deniz sahasının ikinci aşamasının faaliyete geçmesiyle 25 milyar metreküpe ulaşacağı tahmin edilmektedir.³³

Doğal gaz üretimindeki artışa rağmen, ülke içi doğal gaz tüketimi yatay bir seyir izlemektedir. 2006 yılında 9,1 milyar metreküp olan doğal gaz tüketimi, aradan geçen on yıl gibi uzun bir süreye rağmen 10,4 milyar metreküpe yükselmiştir.³⁴ Tüketimin yatay bir seyir izlemesi, Azerbaycan'ın doğal gaz ihracat potansiyelinin sürekli

---

²⁹ Gulmira Rzayeva, a.g.m., s. 9.

³⁰ Efgan Nifti - Emin Akhundzada - Emin Danış, "Azerbaijan Energy Outlook", *Caspian Strategy Institute*, 2014, s. 2.

³¹ Efgan Nifti, a.g.m., s. 3.

³² British Petroleum, a.g.m., s. 28.

³³ Nifti - Akhundzada - Danış, a.g.m., s. 4.

³⁴ British Petroleum, a.g.m., s. 29.

artmasını sağlamaktadır. Doğal gaz tüketiminde önemli bir artış beklentisinin olmaması da tedarikçi ülke pozisyonunu güçlendirmektedir.

Azerbaycan, doğal gaz ihracatını başta Türkiye olmak üzere Gürcistan, İran ve Rusya'ya yapmaktadır. Doğal gaz ihracatının çoğu, SCP üzerinden Türkiye'ye yapılmaktadır. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı olarak da isimlendirebileceğimiz SCP'nin 2007 yılında faaliyete başlamasıyla, 2014 yılına kadar Gürcistan'a 3,8 milyar metreküp, Türkiye'ye ise 27 milyar metreküp doğal gaz ihraç edilmiştir.³⁵ Sadece 2016 yılında Türkiye'ye ihraç edilen doğal gaz miktarı ise 6,5 milyar metreküptür.³⁶ İran ve Rusya'ya doğal gaz ihracatı ise oldukça sınırlı miktarda gerçekleşmekte ve Türkiye ile olduğu gibi her yıl düzenli olarak yapılmamaktadır.³⁷ Azerbaycan'ın doğal gaz ihracatının artırılabilmesi için mevcut sahalarının geliştirilmesi ve yeni enerji sahalarının keşfine yönelik çalışmalar hızla devam etmektedir. Yapılan tahminlere göre doğal gaz ihracatında önemli bir artış beklenmektedir. Özellikle TANAP'ta taahhüt edilen miktara ulaşılması için, 2021 yılına kadar ihracat hacminin 25 milyar metreküpe ulaşması beklenmektedir. 2030 yılından sonra ise yeni sahalarda yapılacak keşif çalışmaları ile bu miktarın 40 milyar metreküpün üzerine çıkması öngörülmektedir.³⁸

Sonuç

AB'nin Rusya'ya olan doğal gaz ithalat bağımlılığının oldukça yüksek olması, Ukrayna ve Rusya arasındaki krizler nedeniyle AB ülkelerin yaşadığı doğal gaz kesintileri ve Kuzey Afrika'daki tedarikçi ülkelerin istikrarlı bir yapıya sahip olması, AB'yi doğal gaz tedarik edebileceği alternatif ülke arayışına sürüklemiştir. Bu kap-

³⁵ Nifti - Akhundzada - Daniş, *a.g.m.*, s. 4.

³⁶ British Petroleum, *a.g.m.*, s. 34.

³⁷ U.S. Energy Information Administration (EIA), "Azerbaijan", <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=AZE>

³⁸ Nifti - Akhundzada - Daniş, *a.g.m.*, s. 4.

samda en somut proje olarak inşası devam eden TANAP, Rusya ve Kuzey Afrika'dan Avrupa ülkelerine ulaşan enerji nakil hatlarını çeşitlendirecek oldukça farklı bir güzergâha sahiptir. Ayrıca enerji kaynaklarını, Orta Asya pazarları yerine Batı pazarına hedefi olan Azerbaycan gibi istikrarlı bir tedarikçi ülke tarafından desteklenmektedir.

TANAP'ın AB ülkeleri açısından doğal gaz ithalat fiyatlarından, doğal gaz arz güvenliğine kadar birçok alanda etkili olması beklenmektedir. Bu niteliği itibariyle AB için önemli bir alternatif enerji nakil hattı olan TANAP ile güzergâh ülkeler olan İtalya, Yunanistan ve Arnavutluk'un dışında başta Güney Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine de doğal gaz sağlanması hedeflenmektedir. Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan krizlerin genelde Baltık, Balkan ve Güney Doğu Avrupa ülkelerini etkilemesi, TANAP'ı, bu ülkeler açısından enerji arz güvenliğini sağlama noktasında en iyi alternatiflerden biri haline getirmektedir. Ancak TANAP'a fiiliyatta doğal gaz sağlayacak ülkenin sadece Azerbaycan olması, hattın yeterliliği konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. AB'de 2016 yılında tüketilen doğal gaz miktarının yaklaşık 429 milyar metreküp ve Azerbaycan'ın doğal gaz üretim miktarının 17,5 milyar metreküp olduğu dikkate alındığında bu soru işaretleri anlam kazanmaktadır. Ancak Azerbaycan'ın doğal gaz ihracat potansiyelinin sürekli arttığı ve TANAP'tan öncelikle yararlanacak ülkelerin Balkan ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri gibi doğal gaz tüketimi oldukça düşük olan ülkeler olduğu unutulmamalıdır. Nihai kapasitesi 31 milyar metreküp olan TANAP'ın, yıllık doğal gaz tüketim miktarları 1 ve 4 milyar metreküp arasında gerçekleşen Güney Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri açısından yeterli olacağı düşünülmektedir.

TANAP, başta İtalya ve Yunanistan olmak üzere AB ülkeleri üzerindeki Rusya'nın baskısını sınırlandıracak ve Ukrayna ile Rusya arasında yaşanacak yeni krizlerden özellikle Güney Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin olumsuz etkilenmesini önleyecektir. Ancak bunun için TANAP'ın inşa edilmesi tek başına yeterli değildir. 2020

yılına kadar TAP'ın tamamlanması ve bu hattı diğer Avrupa ülkelerine bağlayacak ara bağlantı boru hatlarının hızla inşa edilerek, AB ülkeleri arasındaki enerji alt yapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca GGK'nın dolayısıyla TANAP'ın kapasitesini ve yeterliğini artırmak için Hazar Bölgesi'ndeki ve Türkiye'nin güneyindeki diğer tedarikçi ülkelere ait doğal gazın TANAP'a dâhil edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Antonio Sileo, "The Importance of Tap For Italy Some Scenarios",
<http://caspienbarrel.org/az/2014/06/the-importance-of-tap-for-italy-some-scenarios/>
- British Petroleum, "BP Statistical Review Of World Energy June 2017",
66th Edition, 2017.
- David Koranyi- Matthew Bryza, "A Tale of Two Pipelines: Why TAP Has Won The Day", Natural Gas Europe, 2013
<http://www.naturalgaseurope.com/southern-corridor-strategic-importance-tap-nabucco>
- Efgan Nifti - Emin Akhundzada - Emin Daniş, "Azerbaijan Energy Outlook",
Caspian Strategy Institute, 2014.
- Emin Akhundzada, "Energy Security in South East Europe: Role of The Southern Gas Corridor", *Italian Institute For International Political Studies (ISPI) Analysis*, 2015, N:282.
- Erdal Tanas Karagöl-Salihe Kaya, Energy Supply Security and The Southern Gas Corridor (SGC), Foundation For Political, Economic and Social Research, Analysis, 2014, S. 108.
- Eurostat, "EU Imports of Energy Products-Recent Developments",
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments.
- Gazprom Export, "Gas Supplies to Europe",
<http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>
- Gulmira Rzayeva, "The Outlook for Azerbaijani Gas Supplies to Europe: Challenges and Perspectives", *The Oxford Institute For Energy Studies*, 2015.

- İktisadi Kalkınma Vakfı, Tanap'ın Temel Atma Töreni Gerçekleştirildi, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=807>.
- John Roberts, Güney Gaz Koridoru Enerjide Yeni Çözüm, Hazar Raporu, 2013, S.3.
- Michael Hoffman, "Interview with Michael Hoffmann: TAP's Role in European Energy Security", *Turkish Policy Quarterly*, Vol.13, No.2, Summer 2014.
- Mubarız Hasanov, "Economic Benefits of The Southern Gas Corridor", *Caspian Strategy Institute*, 2014.
- Nord Stream, Natural Gas and The European Energy Market, Fact Sheet, 2013 <https://www.nord-stream.com/download/document/190/?language=en>.
- Ralf Dickel, v.d., "Reducing European Dependence on Russian Gas", The Oxford Institute for Energy Studies, 2014.
- Robert Cutler, The Role of The Southern Gas Corridor in Prospects For European Energy Security, Caspian Report, 2014,
- Rovshan İbrahimov, "Azerbaycan Enerji Politikası: Alternatif Enerji Nakil Hatları Arayışı", *Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu*, 2012, c. 7, S. 14.
- TANAP, Anlaşmalarımız, <https://www.tanap.com/kurumsal/anlasmalarimiz/>
- TANAP, TANAP Nedir?, <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/>
- Trans Adriatic Pipeline, "Southern Gas Corridor", <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor>
- U.S. Energy Information Administration (EIA), "Azerbaijan", <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=AZE>